
Izvorni znanstveni rad
UDK 655.52 : 070 Platzler /Werner (091)(497.5)
Primljeno 2009-09-30

O SPORU IZDAVAČA JOSIPA (JOSEPHA) V. PLATZERA I AUTORA FRANZA ANTONA WERNERA

Ljerka Perči, Varaždin

Sažetak

Analizirajući zanimljiv arhivski predmet broj 99 iz 1845. iz fonda Poglavarstva grada Varaždina, 11 stranica dugo pismo pisca F. A. Wernera upućeno varaždinskom magistratu kao odgovor na tužbu tiskara J. pl. Platzera, i k tomu 26 dodanih priloga, opisuju se brojne povijesne činjenice o kulturnom životu Varaždina u razdoblju 1842. do 1850. Istraživanjem spomenutog arhivskog gradiva, na svjetlo dana izlaze manje poznate pojedinosti o brojnim izdavačkim pothvatima ("Etapne putovanja po Njemačkoj i pograničnim zemljama", "Abecedni prirodoslovni muzej sa slikama") tiskara J. pl. Platzera i došljaka F. A. Wernera, Pražanina, pisca najmanje osam kazališnih komada.

U radu se posebno opisuju ugovori iz 1843. i 1844. između tiskara Platzera i autora više projekata F. A. Wernera, te idejni prijedlog za izdavanje varaždinskog tjednika (koriste se tri različita imena) s prilogom za kulturu na njemačkom jeziku. Ukazujući na zapis da je skladatelj Ivan Padovec u srpnju 1844. potpisao ugovor s Franzom Wernerom o prepuštanju autorskih prava za tiskanje udžbenika za sviranje deseterostrune gitare na tri godine po cijeni od 400 fl., iznose se činjenice o Padovčevim višegodišnjim pokušajima ostvarivanja prava poslije isteka tog roka. Iz brojnih pisama i koncepata iz magistratske pismohrane vidi se da je u Leipzigu - u trgovca muzikalijama F. Hofmeistera - na pohrani bilo više Padovčevih i Udlovih skladbi. Autorica ukazuje na činjenicu da Padovčeve skladbe jesu one br. 49 i od 57 do 62, osim broja 50, koji je tiskao Platzler (na naslovnici ima sitan zapis imena litografa nepoznatog podrijetla), a sve ostale u nakladi Werner & Comp. tiskane su na nepoznatom mjestu. Isto vrijedi i za Udlov rad broj 3 u nakladi Werner & Comp.

Ključne riječi: Josip pl. Platzler, Franz Anton Werner, izdavanje varaždinskih novina, kulturni prilog "Ljiljan", I. Padovec, Verlag von Werner & Comp.

U arhivskom fondu *Poglavarstvo grada Varaždina* pohranjeno je pismo velikog¹ formata, na njemačkom, dugo 11 stranica, naslovljeno na slavni Magistrat i vrlo uglednu gospodu Grada Varaždina. Gospoda su bila sedmorica plaćenih članova uprave: gradski sudac, gradonačelnik (konzul), gradski kapetan i četiri gradska senatora. Posebnost toga pisma napisanog krajem prosinca 1844. i čitanog na sjednici Magistrata 4. siječnja 1845. jest u tome što je pošiljatelj Franz Anton Werner priložio 26 raznovrsnih priloga kojima potkrepljuje svoje navode.

Prilozi su toliko raznoliki da je bilo potrebno uhvatiti se u koštac sa sadržajem dugog pisma, kako bi se razumjelo čemu toliki originalni pisama, 20 ukupno, iz razdoblja od 1838. do 1844. godine. Preostalih 6 priloga na njemačkom jeziku jesu: jedan primjerak ugovora sastavljen i potpisan 1. siječnja 1844. između F. A. Wenera i J. v. Platzera, uz svjedoke natporučnika Ferdinanda Vesselta i knjižara Johanna Zuberu. Toj skupini priloga pripadaju tri tiskana poziva na pretplate knjiga koje se trebaju tiskati kod Joh. v. Platzera i dva primjerka novina *Der Pilger*, broj 77 od 25. 9. i broj 91 iz studenog 1844., otisnuti u nakladi J. N. Prettnera u Karlovcu. Uz opisane priloge u velikom njemačkom pismu, uložen je još jedan papir s pisarskom oznakom na poleđini *ad 99/1845*. Dana 6. rujna 1845. potpisani tiskar Jos. v. Platzer potvrđuje da je iz ruke registratora von Rißmana preuzeo tužbu Magistratu protiv Franza A. Wenera, koju je predao 13. travnja 1845.

Zajednička zanimljivost 20 priloga dugom pismu jest što su pošiljatelji pisama poznate osobe vezane uz kazalište onog vremena, iz Beča Adolph Bäuerle, Nicolaus Oederlein i Joseph Shanz, a iz Lavova² Stephan Winter. Drugu dvojicu pošiljatelja pisama, grofa Majlátha iz Pešte i Eduarda Sandtnera iz Praga, treba povezati s izdavačkom djelatnosti iz istog vremena. Dva pisma iz Karlovca i Ljubljane pisali su uređivači tamošnjih novina.

Franz Anton Werner, potpisnik dugog pisma upućenog varaždinskom Magistratu, u uvodu piše da odgovara na žalbu tiskara Josepha Platzera *auch anders Joseph von Platzer genannt* od 30. listopada 1844., zavedenu pod službenim brojem 4466, koju je primio 18. prosinca iste godine.³

Što se do sada zna o J. v. Platzeru i F. A. Werneru

Pišući *Povijest grada Varaždina*, Rudolf Horvat⁴ (1873.-1947.) jest za povijest stalne gradske tiskare, najprije u posjedu Johanannesa Georga Sangillie od

¹ Dimenzije papira 41 x 26 cm, na svakoj stranici ima 36 redaka.

² Grad u Galiciji, mijenjao pripadnost, poljski do 1772., austrijski do 1918., poljski od 1919. do 1939., oslobođen 1944. i od tada u Ukrajini.

³ HR-DAVŽ PGV 2, kut. 787, spis 99/1845.

⁴ HORVAT, Rudolf, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin 1993.

1821., pa drugog vlasnika tiskare Josepha Platzera od 1833., upotrijebio novinski tekst neutvrđenog autora, koji je otisnut u 6 nastavaka u *Našim pravicama* 1910. godine⁵. Krešimir Filić (1891.-1972.) u dva je nastavka u *Varaždinskim vijestima* 1960. godine također pisao o najstarijim tiskarama u Varaždinu.⁶ U svome tekstu, pozivajući se na *Warasdiner Schreibkalender*⁷ za 1844. godinu koji je čitao u varaždinskom muzeju, Filić⁸ spominje projekt *Naturhistorisches Bilder-Museum*⁹ (*Abecedni prirodoslovni muzej sa slikama životinja, biljaka i minerala s posebnim dodatkom – „čovjek“*). Prema Filićevom pisanju, Platzer i Werner otpočeli su zajedno. Vrlo brzo Platzer je prestao izdavati ovu ediciju u nastavcima, stao je kod slova B.

O povijesnim izvorima

U Državnom arhivu u Varaždinu (DAVŽ) postoje dva izvora koji čuvaju brojnu građu o izdavaču Platzeru i autoru Werneru. Tijekom istraživanja spomenutog fonda - Poglavarstvo grada Varaždina (PGV) - moguće je između kutije br. 782 i 806¹⁰ pratiti dokumente koji se odnose na spomenutu dvojicu. Usporedno istraživanje fonda obitelji Platzer¹¹ u tri kutije donijelo je na svjetlo dana dokumente

⁵ *Naše pravice*, Devedesetogodišnjica Platzerove knjigotiskare, 33, 34, 36, 37, 40 i 41, 1910.

⁶ FILIĆ, Krešimir, *Što znamo o najstarijim varaždinskim tiskarama*, Varaždinske vijesti 754 i 755, 1960.

⁷ *Varaždinski upisni kalendar*, uz stranicu s određenim mjesecom tekuće godine bio je uvezan list s otisnutom tablicom s crtama i kolonama. U sačuvanim primjercima kalendara, ako u neko ranije vrijeme nisu izrezani ili istrgnuti listovi, vlasnici su najčešće upisivali novčane primitke i izdatke. Iza kalendarskog dijela slijedile su stranice s vrlo različitim i zanimljivim tekstovima. Posebni su dodatci donosili imena i službe po županijama i gradovima Hrvatske i Slavonije. Bilo je popisa trgovaca, sajмова u zemlji i po Ugarskoj, Sedmogradskoj, voznih redova poštanskih linija i tablica s tarifama za poštanske pošiljke.

⁸ K. Filić je između mnogih dužnosti koje je obavljao tijekom svog života bio jedan od osnivača Gradskog muzeja i predsjednik *Muzealnog društva* od 1923. do 1945. Društvo je od 1925. vodilo tu ustanovu, a Filić je bio direktor od 1946. do odlaska u mirovinu 1957.

⁹ Naslov se na njemačkom donosi skraćeno, a na hrvatskom u cijeloj dužini.

¹⁰ Svaka kutija označena je godinom i brojem prvog i posljednjeg spisa. Broj spisa vrlo je različit stoga što svi nisu jednake debljine. Postoje takvi koji imaju i po nekoliko desetina priloga, a poneki sadrže i popise poreznih obveznika ili kućevlasnika ili dobrovoljnih davatelja priloga za ljude u nevolji kako u Gradu tako i u mnogim dijelovima Carevine.

¹¹ HR-DAVŽ 1113, obitelj Platzer, 3 kut. Fond je vrlo raznolik, ima osobnih pisama i čestitki više članova obitelji Platzer, prijepisa poslovnih pisama s dobavljačima papira, dogovorima o otpremanju sirovina i proizvoda, kataloga tiskarskih pribora, ugovora o zapošljavanju pomoćnika. Građa za ovu temu raspodijeljena je dijelom u kutiji 1 i 2. Nekoliko dokumenata iz razdoblja 1842. do 1846. pojedinačni su listovi velikog formata 36,5 x 21.5 cm i jedan koncem povezan snop od 16 stranica iste veličine. Prije dolaska u Arhiv ti su papiri bili pohranjeni na vlažnom mjestu. Zbog starenja jeftine vrste papira, nedostatka rubnih dijelova, nastajanja tamnih mrlja u samome papiru, blijeđenja crnila, tekstovi se teško, ili gotovo nikako ne mogu čitati. Podaci o podrijetlu i vremenu pohrane

koji do sada nisu bili korišteni. Oni mogu donekle rasvijetliti i dati širinu cijelom slučaju sporenja između Platzera domaćeg, rekli bismo, našeg čovjeka, i Wenera stranca, Pražanina rođenjem i odgojem.

U *Gradskoj knjižnici i čitaonici Metel Ožegović* u Varaždinu u *Zavičajnoj zbirci Varasdiniensia* postoji također fascikl s Platzerovim pismima i tiskovinama ponajviše iz 1873. i 1874. Može se pretpostaviti kako su ti dokumenti u neko ranije doba bili dio Platzerove poslovne dokumentacije iz vremena kada je uz oca radio i sin. U istoj zbirci postoji skup knjiga i drugih vrsta tiskovina koje su nastale tijekom postojanja tiskare. U godini 1986. u prostorijama *Knjižnice i čitaonice Sloboda* priređena je izložba *Tiskarstvo u Varaždinu - Izdavačka djelatnost - Tiskara Platzer*. U sačuvanom katalogu veličine A 4 pisaćim strojem je zapisano 20 raznih tiskovina iz razdoblja djelatnosti Josipa Platzera st. Za ovu temu značajno je da je među autorima prikazanih radova naveden i F. A. Werner, *Theater I-II Bändchen*, Warasdin, 1842.¹² Iz 1860. postoji abecedni katalog posudbene knjižnice u vlasništvu Josipa Platzera.

Da li rekonstrukcija spora autora i izdavača pisanog u cijelosti na njemačkom jeziku oko knjiga s kartom ili slikama koje su tiskane ili trebale biti objavljene na jeziku carevine Austrije u ilirsko i preporodno vrijeme također treba biti predmet znanosti. Ima li rekonstrukcija spora i udjela bečkih državnih cenzora u puštanju knjiga u tiskaru neko značenje za današnje doba. Treba li rekonstrukcija spora pokazati kako su autori dobri, a izdavači loši, ako su simpatije na strani autora bile tada kao i danas ili treba braniti izdavače koji se na sve strane bore s terminima, cijenama papira i nadnica, rabatima i kamatama.

Razgovor o autoru i izdavaču tema je koja može o koječemu podučiti kako se tada branio autor i zašto je izdavač povukao tužbu. Da nema istraživanja punih arhivskih kutija malo bismo znali o brojnim zamislima i projektima u koje se upuštao tiskar i nakladnik J. Platzer u doba kada je posjedovao najopremljeniju tiskaru u predrevolucionarno vrijeme u Hrvatskoj.

O J. Platzeru i F. A. Weneru

Ukratko, **J. Platzer** rođen u Koruškoj 1797., izučio je tipografiju, a naukovao u Salzburgu, Offenbachu, Frankfurtu, Beču i Grazu. Oženio je u Varaždinu Sangillinu kćerku i na licitaciji kupio njegovu tiskaru 1833. godine. Od 1840. posjedovao je prvu litografiju u Hrvatskoj. Vjerojatno je kako je od tog vremena

prije dopreme u Arhiv nisu poznati. Ovdje iznesene pojedinosti temelje se na istraživanju stanja arhivskih dokumenata i njihovom rasporedu u kutijama 1 i 2 tijekom srpnja 2009. godine.

¹² Provedena revizija nakon obnove i preseljenja u novo spremište pokazala je da se Wernerove knjižice ne mogu pronaći.

postojala želja da se nova tehnologija koristi i okuša u projektima kojima je valjalo izaći iz vlastite sredine. Sigurno je da je tražio suradnike izvan Varaždina ili se vijest o dobro opremljenoj tiskari proširila austrijskim zemljama, pa je primao ponude sa svih strana.

O **F. A. Werneru** poznato je iz njegovih pisama da je rođen u Pragu, odrastao je i školovao se u tom gradu. Prema jednom zapisu u protokolu, imenuju ga piscem, direktorom kazališta i poručnikom. U vrijeme rada i sporenja s Platzerom bio je često na putu u Grazu, Karlovcu i Pragu. Bio je oženjen, otac Julije, neutvrđene dobi, o kojoj u siječnju 1844. Platzer piše da je dobro. Za sada nije moguće reći kako su se upoznali autor i nakladnik. Prateći sadržaje priloženih pisama, vidljivo je, Werner je 1838. bio pozvan da šalje opise praških kulturnih događaja u Beč. Dopisivao se s kazališnim ljudima iz carstava o nekim svojim neimenovanim tekstovima i cenzuri. Prema pismu iz studenog 1841. u kojem ga Johan Gott iz Kronstadta u Sedmogradskoj (Brašovo, Rumunjska) naziva direktorom kazališta, Werner je bio u Varaždinu. Sredinom lipnja 1842. iz Karlovca pišu u Varaždin i potvrđuju primitak Wernerovih priloga za tamošnje novine.¹³

U svibnju 1842. na tiskanom listiću, Werner ga je označio prilogom 2, nakladnik i knjižar Joseph von Platzer poziva na pretplatu otkrića južnih krajeva pisanih prema najboljim (originalnim) izvorima za omladinu *Putovanje oko svijeta kape-tana Jakoba Cooka*. Djelo je obradio Franz. A. Werner i ono treba biti ukrašeno s 48 litografskih slika. U dodatnom tekstu Platzer piše da su poglavlja pomno odba-rana i da će tri Cookova putovanja biti tako predstavljena da tekst bude zani-mljiv i koristan za znatiželjnu omladinu. Knjiga će se tiskati u 48 nastavaka i svaki će biti opremljen jednom slikom na finom glatkom tankom tiskarskom papiru,¹⁴ po cijeni od 8 xr. C.M., a zajedno za sve nastavke iznosi ukupno 6 fl. C.M.¹⁵ Prema

¹³ U Zavičajnoj zbirici karlovačke knjižnice postoji uvez drugog polugodišta novina *Der Pilger* iz 1842. U broju 12, na stranicama 55 i 56, nalazi se tekst potpisan inicijalima *F. A. W.* Ako se pretpostavi da su to Wernerovi inicijali onda se vidi da je surađivao s redakcijom *Der Pilger* koja donosi dvije vijesti iz Varaždina. Prva bilježi kako se *Kasino* koji je osnovan početkom iste godine preselio u lijepe prostore i ima zamjetan fond knjiga. Prema Werneru, budućnost društva je osigurana stoga što su poteškoće pred ilirskim društvom velike i većina njegovih članova prelazi u *Kasino*. Druga bilježi tri kazališne predstave dobrovoljnog amaterskog društva u korist žrtava požara u Požegi. *Das letzte Mittel* tekst je Franul von Weißenhurn prikazan 10. srpnja 1842. sa skupljim ulaznicama pred punim gledalištem. Werner hvali napore ženskih pripadnica visokog plemstva članica ansambla koje su premašile očekivanja i doprinijele uspjehu predstave. Jednostavnost i prirodnost igre i bogata oprema najugodnije su iznenadile. Werner poziva iste neimenovane igrачice da nastave glumiti, a za muške članove piše da su igrali marljivo i kako je već videno više puta. Werner smatra da predstave u korist nesrećenih ne podliježu općinskoj kritici nego samo zahvalnosti i stoga što su članovi ansambla preuzeli troškove predstave kako se skupljeni novčani iznos ne bi smanjio. Autor vijesti razmišlja o kazališnom društvu i najavljuje priloge na tu temu u budućnosti.

¹⁴ Označava se kao kvaliteta *velin*.

¹⁵ Od 1811. godine poslije devalvacije novca postoje dvije oznake novca W.W. ili C.M.

Platzerovoj najavi, svakih 8 dana objavljuivat će se dvostruki nastavci s početkom od 1. srpnja 1842. na dalje.

U svome dugom pismu upućenom varaždinskom magistratu Werner je prilog, reklamni listić, najavu za skupljanje pretplate za *Alphabetisch geordnete naturhistorische Bilder-Museum des Thier= Pflantzen= und Mineralreiches nebst einem besonderen Anhang: Der Mensch*,¹⁶ označio brojem 1. Ukratko, dva nakladnika Franz Ed. Sandtner u Pragu i Joseph v. Platzer¹⁷ u Varaždinu objavljuju kako će u svim vrijednim knjižarama u zemlji i inozemstvu od 1. travnja 1843. otpočeti skupljanje pretplate za imenovano djelo ukrašeno s 2000 prikaza, koje je Franz A. Werner sastavio i nanovo obradio abecednim redom. Nakladnici su predvidjeli da se pretplatnička cijena podijeli na 40 do 48 isporuka u velikoj osmini što znači 2 svežnja teksta i 6 do 10 bojanih prikaza. Cijelo djelo cijeni se na 15 fl. C.M., a svaki nastavak 30 xr. Probni otisci moći će se dobivati besplatno u svakoj solidnoj knjižari.

U nastavku na poledini reklamnog listića objavljuje sam nakladnik iz Varaždina kako se prodaje djelo istog autora Wenera *Etape putovanja kroz Njemačku i pogranične zemlje* s ilustriranom poštanskom putnom kartom i registrom s više od 3000 etapa. Sve je tiskano na velin papiru i cijena je 1 fl. 30 xr.¹⁸

Brojem 3, svoj prilog spomenutom dugom pismu, označio je Werner Platzerov poziv na pretplatu za *Specijalnu kartu Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Vojne krajevine*, 55 x 70 cm, na pojačanom velin papiru. Uz kartu se izdaje i Wernerova *Povijest Kraljevine* od njenih početaka do današnjih dana, opremljena zemljopisnim i statističkim pregledima, u 6 isporuka na 64 stranice u razmaku od dva ili tri tjedna. Najavljuje se završetak djela do kraja godine.

Uvjeti za pretplatu napisani su za četiri vrste opreme. Platzer obavještava gospodu da pošalju svoja imena, status i mjesto stanovanja kako bi imena bila otisnuta u prilogu djela. Predviđeno je da se novac prikuplja do 15. rujna 1843. Pretplatu su primali u Varaždinu nakladnik Platzer i trgovac knjigama J. Zuber, u Zagrebu knjižare F. Suppana i E. Hirschfelda i u Karlovcu knjižara J. N. Prettnera.

¹⁶ Abecedni prirodoslovni slikovni muzej životinja, biljaka i minerala s posebnim prilogom *čovjek*

¹⁷ U Schreibkalendaru iz 1844., Filić je spomenuo taj primjerak s objavom za skupljanje pretplate za *Bilder-Museum* iz rujna 1843., Platzer je koristio izmijenjenu tiskarsku ploču, prve redove ispustio je i tako se izgubio podatak da je to bio zajednički nakladnički pothvat s Pražaninom F.E.Sandtnerom. Na kraju tiskarske ploče stavio je: *rujan 1843*. Već tada Platzer je morao biti svjestan da produžuje rok za skupljanje pretplate, stoga što je kalendare za 1844. prodavao nakon toga roka.

¹⁸ Djelo je opremljeno tabelama o udaljenostima u raznim miljama, tabelama o preračunavanju vrijednosti novca, donosi podatke o trgovačkim mjerama za težine, dužine, žitarice i vino, te druge korisne podatke.

Na poledini i završetku tog reklamnog listića u šest redaka piše da se objavljeno djelo *Etape putovanja po Njemačkoj i pograničnim zemljama* s popisom preko 3000 raznih smjerova može kupiti za 1 fl. 12 xr. C.M.

U rujnu 1844. izašla je u Zagrebu Platzerova obavijest s ispricama javnosti u 71. broju *Agramer Zeitung*. Werner u 77. broju novina *Der Pilger* tiskanom u Karlovcu objavljuje svoju vijest. Označio ju je prilogom broj 6, te ističe da kao tekstopisac nije dobio honorar za *Povijest Kraljevine*. U nastavku Werner preporuča onima koji su preko njega uplatili pretplatu nek svoja prava traže kod nakladnika, zato što on ne može učiniti ništa u vezi s izdavanjem djela. Očito je da su nakladnikova, pa pišćeva novinska obavijest u javnosti pokrenuli pismene upite onih koji su se pretplatili na *Kartu* i *Povijest*. Werner, stoga, iz Varaždina šalje i ponovo tiska u Karlovcu još jedno očitovanje, 25. listopada 1844. godine, koje je označio brojem 7. Iz teksta je razvidno kako Werner nema namjeru popustiti. On ne želi sudjelovati u izdavanju djela, iako mu se prijete procesima. Nadalje, neće dopustiti tiskanje svoga manuskripta, zato što nitko ne radi besplatno. Werner piše kako time stavlja točku na slučaj i misli kako će svaka razumna osoba biti na njegovoj strani.

Ipak, za razumijevanje spora autora i nakladnika, a očito je da je Platzer zaboravio Werneru platiti manuskript *Povijesti Kraljevine*, treba vidjeti što je ostalo od dokumenata koji se odnose na Wenera i njegove radove na drugoj strani, među Platzerovim spisima i prijepisima pojedinačnih pisama koje je J. Platzer pisao od studenog 1842. do svibnja 1843.¹⁹

Među sačuvanim spisima postoji primjerak ugovora iz 1. siječnja 1844. s istim tekstom o suradnji Platzera i Wenera; autor je svoj primjerak priložio Magistratu kao broj 4. Sačuvani Platzerov primjerak nosi samo Wernerov pečat i u neko kasnije vrijeme dio papira rastrgan je po visini, kako bi se označilo da ne vrijedi²⁰.

Drugi je dokument na žutkastom papiru, pisan svijetlim i blijedim slovima koja su s vremenom još i reagirala s tvarima u papiru,²¹ tako da je čitanje vrlo naporno i teško. Iznimno, tek po nekoliko riječi u nizu na donjim dijelovima stranica daju naslutiti kako se redaju primjedbe na tekst uz bilježenje imena Zagreb, Vinkovci i Zemun. Na sredini četvrte stranice nazire se Beč i datum 25. listopada 1844. Potpisao je *Joh. Freiburger* za *k. k. Haupt Bücher u. Komision Amt*, ime i naslov za cenzorske službe u Beču. Ispod je udaren crni žig s dvoglavim orlom, a slova u vijencu pečata nečitka su.

¹⁹ HR-DAVŽ 1113, obitelj Platzer kut. 1 i 2.

²⁰ HR-DAVŽ 1113, obitelj Platzer kut. 1.

²¹ Dimenzije papira 37 x 23 cm; dva lista su bila presavijena još i po visini. Između listova bio je uloženi papir manje veličine i tijekom stajanja reagirao je sa svojom okolinom tako da su nastali njegovi smeđi obrisi. Na tim je mjestima sredstvo za pisanje skoro izgubilo svoju boju.

Vrlo je vjerojatno da je to cenzorska ocjena Wernerovog teksta *Povijesti Kraljevine* koja je bila najavljena zajedno s *Kartom* za kraj 1843. Iz svega je očito da je Platzer požurio, smatrao kako će odobrenje biti tek formalnost i stići za koji tjedan tijekom mjeseci u kojima se primala pretplata za najavljeno djelo. Iz nekih odlomaka Wernerovog dugog pisma jasno je da je Platzer skupljao pretplate i poslije najavljenog roka, produžio do kraja godine i nastavio u siječnju 1844.

O bečkoj cenzuri

Prve stranice Wernerovog pisma temeljito opisuju događaje prije i poslije potpisivanja ugovora²². Na početku njihove suradnje Werner piše kako je bio zasipan poslovima. Tako je u ožujku 1843. godine Platzer požurio i s najavom i izdavanjem reklamnih listića za *Reiserouten*. Prema Wernerovim riječima, za taj rad on, do trenutka pisanja pisma, nije primio svoj odgovor na Platzerovo pismo od 30 studenoga 1844., nikakav novac, plaću ili zaslužbu, jer - prema njegovom mišljenju - Platzer nije imao namjeru platiti tekst (*mein Lohn, mein Erwerb für meine Arbeiten, aber nie wollte er mich zahlen.*).

Werner je naveo Platzerove postupke koji su doveli do nastanka spora. Piše kako i u svijetu, i u Njemačkoj, i u Ugarskoj autor nema nikakav utjecaj na izlazak nekog djela. Svaki solidni i vrijedni nakladnik i izdavač najprije se pobrine za tekst i za cenzuru, ili unaprijed već kupuje cenzurirani manuskript, prije nego počinje skupljati pretplate za djelo u pripremi. Werneru se čini kako je Platzer sam pogriješio, to ne priznaje i ne želi vratiti novac od pretplata. U međuvremenu, skupilo se 700 fl. C.M. Prema Wernerovoj procjeni taj iznos pokriva troškove tiskanja najavljenog djela. Istovremeno Platzer nije platio autora, ništa nije učinio i još ne zna je li cenzura prihvatila ili odbila poslano djelo.

U nastavku Werner opisuje kako je došlo do sklapanja ugovora između njih dvojice. Taj ugovor nije se odnosio na *Kartu*, jer je ona, zapravo, trebala biti već objavljena. Dobiva se dojam da je potpisivanje ugovora 1. siječnja 1844. treba-

²² Ovdje treba istaknuti kako se na početku iz Wernerovog pisanja ne razabire je li postojao još jedan ugovor koji je on dao uknjižiti kod magistrata. Werner je pisao na način kao da su onima kojima se obraća vrlo dobro poznate i jasne pojedinosti o kojima se spore autor i izdavač. U fondu 1113, kut. 1, sačuvana su 3 ugovora između Platzera i Wenera. Prvi je s dva pečata od 23.2.1843., na pozadini piše *Warasdiner Amts= und Intell. Blatte*, papir ima smeđe mrlje. Drugi ugovor od 1.1.1844. potrgan je po visini. Treći ugovor nema pečata, ni datuma, samo je napisana godina 1844., na pozadini piše *Contract V.E.* U ovome ugovoru Werner je opisan kao voditelj poslova. Zanimljivo je da Wernerova pečatna slika promjera 28 mm ima, uz inicijale FAW, u sredini pečatnog polja prikaze dva instrumenta, pojedinosti koje po svojoj prirodi upućuju na glazbenu djelatnost. Iznad inicijala jesu ručna harfa i lijevak trublje okruženi vijencem lovorovog lista. Pečatni rub je ukrašen vijencem sitnih perli. Ograničenost dužine teksta ovdje ne dopušta opis posebnosti u bilježenju prava i dužnosti svake stranke u spomenuta tri ugovora.

lo donijeti mir između izdavača i autora, danas bismo rekli: "stvoriti zatišje". Što je Werner htio postići osim popravljanja odnosa teško je reći. Prema autoru, Platzerove namjere bile su dobivanje kredita.²³

Još jednom u svome dugom pismu²⁴ osvrće se Werner na Platzerovo neznanje, državnu cenzuru i oznake *typum non meretur* i *non admittitur*. S ponosom Werner ističe kako još ni jednom za svoje djelo nije dobio prvu oznaku, ali više-put drugu, što nikako ne znači da je takvo djelo samo po sebi loše.

Da bi to svoje mišljenje potkrijepio, Werner se pita nisu li u Europi djela jednog Eugena Sua, L. Souilea ili Alexandra Dumasa osobito primljena, a ipak u nekim državama, naročito u Ugarskoj i Austriji, zabranjena. U nastavku Werner se pita jesu li djela austrijskih i ugarskih pisaca grofa Auersperga, Brauna, Großhoffingera loša zato što u Ugarskoj i Austriji nisu dopuštena.

O značajnosti ugovora

Naime, sva ova tumačenja Wernerovog pisma o njegovom sporu s izdavačem prije svega imaju zadatak da se što je moguće bolje upozna istinitost, ispravnost i pouzdanost njegovih navoda. Kasnije treba biti govora o još jednom ugovoru o kojem se do sada gotovo ništa nije znalo. Prema sačuvanim spisima u istom arhivskom fondu iz 1847. i 1850. godine, sklopili su ugovor 14. srpnja 1844. glazbenik i gitarist Ivan Padovec (*Johann Padowetz*) i Franz Anton Werner. Iz pisma koje je netko napisao, a Ivan Padovec potpisao (u to je vrijeme uznapredovala njegova slabovidnost), jasno proizlazi da je autor Padovec ustupio nakladniku Werneru svoja prava na tiskanje *škole za gitaru*.

Razumljivo je kako je činjenica postojanja spora Platzer/Werner sama po sebi značajna i dopušta preispitivanje običaja i prilika u nakladništvu koju godinu prije 1848. Za opće razumijevanje valja znati kako je Platzerova žalba pisana na latinskom²⁵ i da Werner, prepisujući dva odlomka, polemizira i s tim navodima.

Werner izričito razlikuje dva ugovora, onaj uknjiženi i drugi koji je u originalu priložio svom odgovoru, prilog broj 4. Smatra kako ne priliči primjedba da taj ugovor ne vrijedi zato što ga je osobno sastavio Werner. Stoga on pita, ako se dvije stranke slože oko sadržaja, dogovorno potpišu tekst i udare svoje pečate na ugovor, što još dalje treba reći o mjerodavnosti ugovora.

²³ Stranica 4: ovdje se Werner poziva na prilog 5 i 6 i piše kako je po odlasku, u siječnju 1844., u Graz, poštom primio intabulirani ili uknjiženi ugovor kod Magistrata. Ugovor je bio poticaj da se još jednom zainteresira za Platzerove pothvate. Iz istog razloga Wernerova supruga posudila je za Platzerove poslove 1000 fl. Prema Werneru, čim je dobio novac Platzer je ugovor proglasio ništavnim. Pozivajući se na taj ugovor Werner piše da mu Platzer duguje plaću za 9 mjeseci u iznosu 275 fl. C.M.

²⁴ Stranica 6.

²⁵ Stranice 5 i 7.

Prema kraju dugog odgovora Werner objašnjava dva slučaja koja je Platzer naveo kao primjere njegovog nepoštenog i nedoličnog ponašanja. Istovremeno se pita gdje su Platzeru potvrde o vraćenim pretplatama.²⁶

Iz odgovora²⁷ se razabire da je prema svjedočenju izvjesnog Heinricha Weissa, služitelja kod J. Platzerera, izrečena optužba kako Wernerovo djelo nije originalno. Za istinitost izrečene laži Werner traži pismene dokaze. U nastavku se poteže još jedna optužba da potpisi uz svjedočenja trebaju biti ispravni, nikako krivotvoreni.

Drugi je slučaj ispostavljanje računa za Paula Femana, koji Platzer tumači kao prijevaru, a Werner izvršavanje posla koji mu je osobno naložio Platzer. Dalje Werner ističe da je spomenuti račun na naplatu nosio jedan radnik iz tiskare.

Spominjući izvjesnog Zozolija iz Čakovca i odnose s njim, vidi se da je Platzer upotrijebio neka pisma starijeg datuma kako bi dokazao Wernerov loš karakter. On opet tvrdi da je u dobrim odnosima s gospodinom Zozolijem. I zato se na ovom mjestu Werner poziva na Platzerovo pismo upućeno u Graz na kraju siječnja 1844., prije njihovog prekida, u kojem mu izražava zadovoljstvo s načinom kako vodi njegove poslove.

Očito je da je Platzer u svojoj tužbi priložio neka pisma iz Praga kako bi doveo u pitanje Wernerove postupke. Stoga Werner zbog istinitosti svog podrijetla i dosadašnjih djela prilaže svoja pisma²⁸ dobivena od različitih osoba. Kako je Platzer u svojoj tužbi priložio četiri Sandtnerova pisma, tako i Werner uz odgovor prilaže također Sandtnerova pisma iz Praga, svoje brojeve 22, 23 i 24. Prilog 25 je također Sandtnerovo pismo koje je Platzer poslao Werneru u Graz kako bi dokazao da je postojao pokušaj ispostavljanja dvostrukog računa.

Posljednji prilog, br. 26, treba pokazati kakve su prilike u Platzerovoj tiskari i u kakvim je odnosima Werner bio i ostao s drugim radnicima. Tim prilogom završava svoj odgovor na Platzerove brojne optužbe i traži da se one u potpunosti odbace. Isto tako Werner moli da Magistrat upozori Platzerera kako ne smije pretplatnike kojima duguje novac "vješati o njegov vrat". U protivnom, Werner će odgovoriti i koristiti svoja prava pred sudom.

²⁶ U Platzerovom fondu kutiji 2 sačuvano je pismo iz poglavarstva Koprivnice, koje na drugoj stranici ima 7 različitih potpisa kako je tih 7 osoba primilo povrat uplate, svaka po 2 fl. 30 xr. u 1845. godini. Nepotrebno je posebno isticati da se to dogodilo poslije Wernerovog odgovora na Platzerovu optužbu.

²⁷ Stranica 8.

²⁸ Stranica 10: tu su navedeni prilozi od broja 11 do 21 i tumače se ime, funkcija i mjesto pošiljatelja.

Iz Platzerove ostavštine u fondu HR-DAVŽ 1113

U svežnju s prijepisima Platzеровih poslovnih pisama²⁹ može se vidjeti da je prvi zabilježen u mjesecu studenom 1842. kada se Werner već sigurno nalazio u Varaždinu. Pismo je upućeno Taubneru u Zagreb i drugo Kuttinu u Ptuj. Od ožujka 1843. slijede pisma u Ljubljani, Klagenfurt, Beč, Prag, Rijeku i Karlovac. U njima se dogovara suradnja, doprema papira s prijevoznicima, dinamika isporuke, opisuju tiskarske pripreme i ostali radovi oko zajedničkog izdavačkog posla s E. Sandtnerom.

U prijepisu pisma od 3. travnja 1843. Platzer piše u Prag o probnim otiscima koje treba ocijeniti i Sandtner. Isto tako napominje da je i Sandtnerov zadatak da u novinama najavljuje novo izdanje, a on će na sebe preuzeti Ugarsku, Štajersku, Hrvatsku. Platzer piše da će gosp. Werner dobiti otiske slika uskoro i raspravlja o kvaliteti papira br. 93, prema oznaci proizvođača Gottlieba Haasa i sinova. U nastavku zapisa sadržaja pisma bilježe se pojedinosti o načinu i rokovima nabave iste vrste papira. Posljednji zapisi pisama u ovome snopu jesu oni 25. svibnja 1843. Istog dana Platzer je pisao Kleinmayeru na dvije adrese, u Klagenfurt i Ljubljani, daje mu 33 1/3 posto rabat, najavljuje prvu pošiljku - 25 primjeraka *Museuma* i 10 primjeraka *Etape putovanja kroz Njemačku*. J. Prettneru piše u Karlovac nek šalje 25 poziva na pretplatu. Uz isti rabat šalje 30 primjeraka noviteta i 12 primjeraka *Etape putovanja kroz Njemačku*. Platzer je toga dana pisao Schmidtu i Mayeru u Rijeku o 5 bala papira, ako ih ima na zalih, Stritzeju u Ptuj o 38 bala papira određene veličine, Suppanu u Zagreb o davanju rabata od 33 1/3 posto, prvoj isporuci 50 primjeraka *Natur Museuma*, 15 primjeraka *Putovanja*, te Damianu i Sorgeu u Graz o 4 isporuke *Natur Museuma*.

Između dva prijepisa Platzеровih pisama, 11. svibnja 1843., zapisan je troškovnik za pojedinačnu isporuku *Abecede Muzeja*. Slaganje i tisak iznose 36 fl., papir 60 fl. 48 xr., papir za korice, te slaganje i tisak 12 fl. 30 xr., honorar piscu 10 fl. Ovom trošku od 119 fl. 18 xr. dodaje se još 10 fl.³⁰ za dodatnih 300 primjeraka za Sandtnera i 50 primjeraka za Platzera, tako sve skupa iznosi 129 fl. 18 xr. U nastavku, zapisane su još neke pojedinosti o provedbi toga projekta i potrebi da sve potpiše i autor.

Na posebnom listu papira³¹ bez oznake datuma napisan je troškovnik za *Putovanja kapetana Cooka oko svijeta*. Izračun je načinjen temeljem 72 arka papira, 48 likovnih priloga na finom papiru, 1500 primjeraka i iznosi 2635 fl.48 xr.

²⁹ Prvi list je jako oštećen i odvojen od ostalog nepaginiranog svežnja povezana zelenim koncem. Na njemu su naročito prisutne brojne vrste opisanih promjena te nedostaje gornji desni ugao.

³⁰ Očito je da je u prvom slučaju autorski honorar prešao tek 8 posto, a u drugom ispod 8 posto.

³¹ Veličina 41.0 x 37,5 cm; zanimljivo je da je dolje desno Wernerov *paraf*.

Dalje se u nekoliko primjera izračunava dobitak prema stvarnom broju otisnutih primjeraka.

Warasdiner Schreibkalender (Njemački upisni kalendar) 1843. i 1844.

Od 1821. izdavao je J. G. Sangilla *Horvatski kalendar za prosto leto*³²..., a na njemačkom od 1829. *Warasdiner Schreibkalender (Njemački upisni kalendar)*.³³ Oba kalendara nastavila su izlaziti u Platzеровој nakladi do kraja 19. st.

Do sada su takve vrste tiskovina manjim dijelom obrađene, i to kao zanimljivi oblici obraćanja čitateljima, ili kao poučna literatura.³⁴ Obje vrste kalendara donose različite tekstove i bilo bi potrebno posvetiti im puno više pažnje stoga što su važni svjedoci vremena. Ostavljajući cjelovitu analizu serije i svakog broja za neko drugo vrijeme, ukazat ćemo na dijelove dvaju kalendara za 1843. i 1844.

Tekstovi su svojim brojem, dužinom, raznolikosti naslova daleko prerasli prvotnu namjenu upisnog kalendara, omogućujući svojim budućim korisnicima da uz svaki otisnuti mjesec unose vlastite podatke na prazne stranice. Uz obavijesti o vladaru, njegovoj obitelji, ostalim vladajućim strukturama i upravama u Hrvatskoj i Slavoniji u županijama i gradovima, korisnicima su bili dostupni brojni podaci potrebni za brzo i uspješno trgovanje.

Do sada se nitko nije upitao zašto su ta dva kalendara za 1843. i 1844., zapravo nepaginirane knjige s više od 100 stranica toliko dugi, a sljedeći brojevi za 1846., 1847. i 1849. zamjetno tanji. Treba utvrditi da je izbor tema za 1843. vrlo širok, može se naći za svakog po nešto, uz uobičajene stalne rubrike o vladajućim strukturama, sajmovima u Hrvatskoj i Slavoniji i cijeloj carevini, poštanskim linijama, poštanskim tarifama, prevladavaju poučne i zanimljive teme različita opsega i vijesti iz znanosti. Tako se na 14 stranica raspravlja o noćnom nebu i beskonačnosti prostora, opisuje erupcija Vezuva 1823., zima u Sibiru, posebnosti Urala, željezničke nesreće u Engleskoj. Opisuju se brojne tehničke novine iz svijeta, između ostaloga nova gradska rasvjeta u Nürnbergu pri kojoj se može čitati na udaljenosti od tridesetak metara i jedna vrlo neobična naprava iz Hrvatske.

Prikazuje se novi aparat za pranje rublja uz pomoć pare. U Bjelovaru je obrtnik Franjo Blahovich, koji je izrađivao bakrene posude i prerađivao bakar, konstruirao novu napravu za pranje rublja. Prema opisu rada jedno pranje traje 3

³² Za potrebe ovoga rada pregledani su primjerci u NSK, R II 16-11 1844., 1845. i 1846.

³³ Za potrebe ovoga rada pregledani su primjerci u GMV, inv. br. 2380/1834., 2383/1841., 2384/1843., 2385/1844., 441/1846., 2387/1847 i 2388/1849.

³⁴ Na ovome mjestu treba spomenuti da je u Karlovcu pokrenuta slična publikacija 1827. pod naslovom *Karlstädter Schreib = und Wirthschaft Kalender* u nakladi J. N. Prettnera, koji je otvorio tiskaru 1822.

sata, nije potrebno sapunanje, udaranje, četkanje, ispiranje, sve redom važne radnje da bi rublje pri klasičnom pranju ponovo postalo čisto. Novim postupkom s parom rublje se vraća u bijelo stanje, a troškovi iznose tek 1/8 uobičajene cijene pranja rublja.

U rubrici o velikim požarima u 1842. nabraja se osam požara, između ostalih, u Hamburgu, Steieru, Korneuburgu, Villachu i Požegi 29. travnja. Zanimljivo je da se u karlovačkim novinama *Der Pilger*, 28. srpnja 1842., donosi vijest o tri dobrotvorne predstave varaždinskog kazališnog društva u korist nastradalih u Požegi, održane početkom mjeseca. Vijest je potpisana inicijalima F. A. W.

Iza kalendarskog dijela za 1844. donosi se tekst o Suncu i svjetlosti na pet stranica, dalje se govori o Zemlji, nastanku stijena, novootkrivenim mineralima, raznim oblicima vapnenca, boranju tla, pjeskovitom tlu, dinamama. Ponovo se piše o željeznici, brodovima na pogon s parnim strojevima, opisuju se austrijsko parobrodarsko društvo i njegovi plovni brodovi te izgradnja broda u Londonderryju u čijem će trupu biti dva stroja i na palubi 44 topa. U povijesnoj rubrici opisuje se 100 dana Napoleona I. i kraj vladavine janjičara na istoku. Zanimljivo je kako se u nastavku na šest stranica donosi Miczkiewiczov tekst o slavenskim jezicima.³⁵

Ovaj primjerak *Warasdiner Schreibkalender* za 1844. spominjao je i K. Filić zato što je s unutarnje strane prednjih korica otisnut poziv na pretplatu edicije *Slikovni muzej*, bez naznake da je to zajednički projekt s izdavačem iz Praga. U nastavku nakladnikove obavijesti spominje se izdavanje *Specijalne karte i Povijesti Hrvatske*. S unutarnje strane stražnjih korica otisnuo je ime autora Louisa Kramera i naslon njegovog djela *Wegweiser durch die Welt*. Oglasni dio završava s pet naslova kazališnih knjižica *Theater Bändchen I, II, III, IV, V Franza Antona Wernera*³⁶ i njegovim radom *Etape putovanja po Njemačkoj*.

Warasdiner Amtsblatt (Varaždinske službene novine)
i prilog *Lilien (Ljiljan)*

Nekoliko povijesnih izvora o do sada nepoznatom ***pokušaju izdavanja varaždinskih novina*** i dodatka s priložima iz kulture na njemačkom jeziku iz razdoblja – veljače 1843. - prosinca 1844. - dostupno je u dva arhivska vrela, magistratskim

³⁵ A. Mickiewicz (1798.-1835.) poljski književnik, autor publicističkih tekstova, prognan iz domovine, u Parizu predavao slavenske književnosti, umro od kolere u Carigradu.

³⁶ Naslovi su: *Pet ženika jedna mladenka*, vesela igra u 5 činova, 20 xr.; *Gavran iz Brna*, narodna bajka u 5 činova, 20 xr.; *Strašilo za ptice*, lakrdija prema Stiepaneku, 1 čin; i *Ljubav i vjernost*, drama, 1 čin, zajedno 15 xr.; *Gusarska mladenka* dramatska pjesma, 2 čina 20 xr.; *San šaljiva igra*, 2 čina, 18 xr. Cijena za sve bila je 1 fl. 24 xr.

spisima i u Platzеровoj ostavštini. Iz te dokumentacije vidljivo je da bi Platzер bio nakladnik i izdavač tekstova koje bi dobavljao Werner kao redaktor.

O prvim političkim novinama na njemačkom *Der Lucifer* iz 1848., prvom hrvatskom humorističko-satiričkom listu *Podravski jež* iz 1862. i prvim hrvatskim novinama *Pučki prijatelj* iz 1867. u Varaždinu pisao je R. Horvat³⁷ i naveo da su ti listovi tiskani u Platzеровoj tiskari. *Der Lucifer* i *Jež* bili su kratkog daha, *Prijatelj* je izlazio do kraja 1877.

Ugovor o izdavanju varaždinskih novina s prilogom iz kulture potpisali su u Varaždinu 20. veljače 1843. i zapečatili redaktor F. A. Werner i tiskar J Platzер. Uz kratki uvod, zabilježeno je sedam točaka i dodana je uobičajena napomena da je ugovor napisan navedenog dana u dva istovjetna primjerka koja su potpisale i zapečatile obje stranke.

Točka 1: Wernerove obveze jesu dobavljanje rukopisa, poštanski troškovi, plaćanje kopiranja, briga o cenzuri, na vrijeme obavljati korekture i najkasnije jedan sat nakon primitka prijeloma čitati špalte. *Točka 2:* Platzер preuzima tekstove za tiskanje, vodi brigu o rokovima i otisnute tekstove dostavlja Werneru, vodeći brigu o formatu, tipu slova i dvostrukim otiscima. *Točka 3:* Platzер dobiva od Wenera poslije izlaska prvog broja novina 200 fl., naplativo 14 dana poslije početka svakog kvartala. Sljedećih godina poslije 1. siječnja, 14 dana iza svakog kvartala isplaćuje mu 300 fl. *Točka 4:* Platzер ostaje nakladnik i izdavač *Varasdiner Amtsblatta* i *Liliena*, a Werner redaktor. Nastupe li okolnosti u kojima Werner ne može obavljati svoje dužnosti, tada Platzер ima pravo dati isti taj posao nekom drugom čovjeku. *Točka 5:* svi troškovi obračunavaju se tromjesečno. *Točka 6:* ugovor se potpisuje na šest godina od dana potpisivanja. *Točka 7:* govori se o prihodima i rashodima koji pripadaju redaktoru.

O budimskoj cenzuri

Postupak za dobivanje dozvole za izdavanje varaždinskih novina i priloga iz kulture od ugarske uprave iz Budima, Kraljevskog ugarskog vijeća, vodio se putem Magistrata koji je službeno zaprimao zahtjeve i slao ih vrhu državne uprave. Iz prijepisa Wernerovog pisma koji je potpisao kao *privatni učitelj* 13. siječnja 1843., a vraćen je uz odbijajući odgovor 24. srpnja 1844., u kratkom dopisu, vežu-

³⁷ Horvat, Rudolf *Povijest grada Varaždina*, Varaždin 1993., 306, 346, 358. Horvat donosi i podatak da je Platzер 1. rujna 1848. sklopio ugovor o tiskanju časopisa s imenom *Prijatelj Ugarske*. Odvjetnik Ignjat Rusek, mađaron koji je htio pobijati navode rodoljubnog ljekarnika Teodora Fodora, izdavača *Lučonoše*, objavio je okružnicom da će od 1. studenog 1848. izlaziti *Prijatelj Ugarske* (Horvat, 1993., 306.).

ći se na dopis 1.506 od 29. 4. 1844., njegov prijedlog se opisuje kao nedovoljno vrijedan i neispravan.

Što je sve potaknulo F. A. Wernera da, živeći s prekidima u lokalnoj sredini velikog carstva uputi prijedlog o osnivanju lokalnih novina, može se jednim dijelom nabrojiti. U to vrijeme na hrvatskoj strani u okruženju Varaždina izlazilo je nekoliko novina na njemačkom jeziku i Gajeve *Novine Horvatzke* s prilogom *Danica*. Budući da je Werner imao iskustva u suradnji s redakcijama Karlovca, Ljubljane i Beča, moguće je da je bio potaknut tim primjerima razvoja tiskarstva i novinstva, pa je za potrebe brojnih slojeva varaždinskog društva u razvoju zamislio brži način izmjene vijesti i obavijesti, danas bismo rekli - informacija.

Postojanje Platzerove tiskare sa suvremenom litografskom opremom ukazuje na stupanj gospodarskog razvoja tiskarstva kojemu su trebali novi izazovi. Uz brojne vrste programa za kazališne predstave, popise raznih osoba koje su sudjele u dobrotvornim pothvatima, memorandume, razne tiskanice, bogato ukrašene račune za poduzetnike, ljekarnike, trgovce, formulare za vlastelinsku, gradsku i županijsku administraciju, druga vrsta Platzerovih tiskovina bile su knjige, knjižice i kalendari - također dopunjavani sa sve više likovnih priloga. Platzerovi kalendari, a tako je bilo i s drugim sličnim izdanjima, imali su brojne korisne dodatke, donosili su vijesti važne za svakodnevni život, ali i novosti iz dalekih krajeva. Ipak, značajan nedostatak kalendara jest u tome što su izlazili u velikim razmacima od godine dana.

Ogroman broj stanovnika bio je još uvijek nepismen. U Varaždinu je pri upravi grada postojala služba bubnjanja koja je svaki mjesec podnosila izvještaj kada, koliko i za koga je bubnjala, te koliko je novca uplaćeno u gradsku blagajnu. Uz udaranje bubnjara ili dobošara svračala se pozornost građana i stanovnika, pa su se potom izvikivale plaćene obavijesti, kako privatnih osoba tako i one gradske ili županijske vlasti.

Očito je da su se buduće varaždinske novine obraćale pismenim i izobraženim čitateljima korisnicima njemačkog jezika. Novine su u to vrijeme tiskane u nakladama od nekoliko stotina primjeraka. Mali broj kupaca teško je pokrivao troškove, a ipak donoseći vijesti, novine su utjecale na stvaranje javnog mnijenja o stupnju razvoja lokalne ili neke druge sredine. Pismeni čitatelji su, pričajući o pročitanim onima nepismenima, prenosili vijesti ili opise događaja iz dalekog svijeta.

*Warasdiner Wochenblatt (Varaždinski tjednik)
i prilog Lilien (Ljiljan)*

Werner je pokušao još jednom pridobiti Kraljevsko ugarsko vijeće za dopuštenje izdavanju novina. Magistrat je 21. ožujka 1844. poslao dopis pod brojem 3.533 sa svim priložima iz kojih je, jer su vraćeni zajedno s ponovnim odbija-

njem državne uprave, više toga vidljivo, pa i razumljivo, kako su bile zamišljene prve varaždinske novine.³⁸ Ugarsko vijeće odgovara dopisom pod brojem 38.813 i navodi iste razloge za odbijanje, pozivajući se na svoje prijašnje mišljenje pod brojem 26.885 od 23. srpnja 1844. Dopis je napisan u Budimu 17. prosinca 1844., a zaprimljen početkom 1845. u varaždinskoj pismohrani kao predmet 290/1845. O odbijanju Wernerovog prijedloga raspravljalo se na sjednici 29. siječnja 1845. Među vraćenim priložima je i original Wernerovog opisa programskih tema i sadržaja s kojima se trebao baviti varaždinski list.³⁹

Novine nose ime *Warasdiner Wochenblatt (Varaždinski tjednik)* s prilogom *Lilien (Ljiljan)*.⁴⁰ Werner u svom podnesku opisuje buduće novine kao one koje će donositi tekstove iz kulture, gradske zgode i one zemaljske, pratiti razvoj industrije i trgovine, donositi vijesti o putovanjima. Postojat će pet stalnih rubrika s vijestima koje govore o vrijednim događajima, o propisima i objavama uprave, o poljodjelstvu, o vijestima iz policije i o dnevnim događajima.

U prilogu *Lilien (Ljiljan)* bit će sve podređeno rasonodi. Tiskat će se radovi pisaca domovinskih priča, pojedine novele, putopisi, sitnice, dnevne novosti, oštra zapažanja i anegdote. Promicat će se birano i znanstveno obrazovanje čitatelja i interesi domovine. Prenosit će se vijesti o događajima iz velikih i značajnih gradova. U nastavku Werner nabraja što će sve biti tiskano među kratkim tekstovima različitih vrsta i sadržaja, poput šala, anegdota, nekrologa.

Pozivajući se na promicanje znanstvenog obrazovanja, on još jednom nabraja da će donositi vijesti o napretku željeznice, proizvodnji novih dobara, opisivati znanstvene institucije, dostignuća i proizvode tvorničara, kako bi pomogao napretku domovine. Werner piše kako će u svom prilogu posvetiti pažnju temama iz etnografije, stvarati slike vremena i stanja društva. Pri kraju opisa vidi se da je novine zamislio kao skup elemenata znanja koje će širiti između Hrvatske, Slavonije, Ugarske i Sedmogradske. Predvidio je da novine izlaze jednom tjedno.

Iz ovog slučaja sasvim je očito kako je budimska uprava vrlo sporo odgovarala na upite, pa je već tim postupkom trošila vrijeme i zadržavala kontrolu protoka vijesti, a potom odbijanjem zadržavala sve u nadgledanim i poznatim okvirima Metternichove policijske države. Sigurno je da su i ugarski cenzori djelovali u interesu domovine i nisu mogli dopustiti da se vijesti slobodno šire bez izravnog utjecaja na njihovo odabiranje ili prešućivanje. Drugi je razlog vjerojatno bio u dugoročnom ugarskom nadgledanju, pa i usporavanju razvoja Hrvatske i Slavonije.

³⁸ Ovdje je očito da je došlo do promjene imena novina, a ime priloga iz kulture ostalo je isto.

³⁹ Veličina papira 42,0 x 28,5 cm - pisano je na 2 stranice.

⁴⁰ HR-DAVŽ 2, PGV 290/1845.

U svome tekstu o Platzerovoj tiskari u Varaždinu, R. Horvat je posebno naglasio koje su sve knjige tiskane na hrvatskom i koji su autori surađivali na raznim projektima. Tako on citira pismo pravника Andrije Uhernika iz Ravna kod Križevaca, upućeno 15. studenog 1843. spisateljici Dragojli Jarnević u Karlovcu, u kome javlja da će on uređivati hrvatski književni časopis koji će početkom 1844. otpočeti izdavati J. pl. Platzer, vlasnik tiskare u Varaždinu. Uhernik moli Jarnevićevu da bude suradnica tog zabavnog lista, a rukopise nek izravno šalje Platzeru u Varaždin.⁴¹

Prekid odnosa i Wernerov odlazak iz Varaždina

Za razliku od slijeda događaja na početka Wernerovog boravka u Varaždinu nešto je manje podataka pred kraj njegova boravka. Ima ih, razumljivo, među predmetima o kojima je raspravljalo Poglavarstvo na svojim tjednim sjednicama. Dopis iz Slunjske graničarske regimente br. 4⁴² u kojem se traži povrat uplaćene pretplate od 60 fl. u listopadu 1844. posljedica je novinskih obavijesti o sporu autora i izdavača oko Wernerovog honorara za najavljenju *Kartu i Povijest Hrvatske*. Ista regimenta ponavlja u kraćim razmacima još dvaput svoja potraživanja uplate, a regimenta iz Bjelovara također traži povrat uplate 1. ožujka 1845.

Iz Zagreba pišu iz Generalne komande da je 12. veljače 1845. Franz A. Werner prijavio kirurga Michaela Riedla da o njemu - od 18. prosinca 1844. - širi lažne vijesti kako ima veneričnu bolest sifilis. Obojica su se sastali 3. travnja i izgledili nespornu, pa je Magistrat mogao sljedećeg dana otpisati u Zagreb kako je sve sređeno.⁴³

Može se reći da je početkom izbjivanja Wenera iz Varaždina, dok je bio poslom u Grazu, krenuo trač kako je ostavio dugove i *dao petama vjetra*. Na takve objede on piše Magistratu kako se vraća za šest tjedana i da je za njega pri Magistratu sam Platzer urgirao 7. siječnja kako bi mu bila izdana putovnica.⁴⁴ Na magistratskoj sjednici, 22. travnja 1845., čita se Wernerovo pismo u kojem tvrdi da nije otišao zbog dugova, jer ostalo je njegovih stvari u vrijednosti od 500 fl., i nešto knjiga kod knjigovesca Johana Hofirika, dok su i drugi njemu ostali dužni. Prema sljedećem spisu broj 1783⁴⁵ (3. svibnja 1845.) Werner se nagodio i išao bi u Karlovac, a prema spisu broj 2439,⁴⁶ 15. lipnja, on je u Karlovcu i vraća se za 14

⁴¹ Horvat, R., *Povijest grada Varaždina*, Varaždin 1993., 298.

⁴² HR-DAVŽ 2, PGV 3941/1845.

⁴³ HR-DAVŽ 2, PGV 897/1845.

⁴⁴ HR-DAVŽ 2, PGV 1436/1845.

⁴⁵ HR-DAVŽ 2, PGV 1743/1845.

⁴⁶ HR-DAVŽ 2, PGV 2439/1845

dana. Slučajem Platzler i Werner članovi Magistrata bavili su se u dva odvojena predmeta; brojevi su 2909⁴⁷ i 2910⁴⁸.

Sjetimo li se prvih ulomaka o suradnji Wernera i Platzera, poznato je da je Platzler povukao svoju tužbu 5. rujna 1845. Što je dalje bilo nazire se opet iz Platzlerovog obraćanja Magistratu da ga oslobodi davanja za uslugu posuđivanja knjiga iz njegove knjižnice koju je do 16. prosinca 1845. vodio F. A. Werner. U tom sporenju oko nevraćanja posuđenih knjiga izvjesna gđa Horvat ne želi vratiti Platzlerove knjige zato što joj je Werner ostao dužan.⁴⁹ Usput se saznaje kako je Werner napustio Karlovac i otišao u rodni Prag. Platzler opet ponavlja svoj zahtjev da ga se oslobodi plaćanja pristojbe na ime posuđivanja knjiga,⁵⁰ a vlast iz Praga odgovara kako će se riješiti spor oko zadržanih knjiga.⁵¹

Autor Ivan Padovec (Johann Padovetz) i nakladnik Franz Anton Werner

Iznenadjenja su uvijek moguća, čak i onda kada se najmanje očekivalo da bi jedna velika nepoznanica o tajanstvenom izdavaču *Verlag von Werner & Comp.*, koji je izdao Padovčevu školu *Theoretisch-practische Guitar-Schule*,⁵² prisutna u

⁴⁷ HR-DAVŽ 2, PGV 2909/1845., iako je broj predmeta visok (nekoliko spisa je napisano u ožujku i bavi se Platzlerovom prijavom Wernera), nije jasno zašto se čekalo s odlaganjem spisa u pismohranu.

⁴⁸ HR-DAVŽ 2, PGV 2910/1845., u tome predmetu jesu spisi iz siječnja i ožujka; također, iz nepoznatog razloga čekalo se s njihovim odlaganjem. Najzanimljiviji je prilog A, Platzlerov izračun troškova za Wernerove tiskovine *Grabgewölbe* 2 arka, *Schloß Waldegg* 6 ½ araka u ožujku 1844.; zatim 17 pojedinačnih troškova za 2800 primjeraka Kalendara u crvenoj i crnoj boji u svibnju 1844. Spominju se dovršene Fesßlandove *Ungarnkarte* i listići za najavu izlaženja *Warasdiner Amts u. Intelligenzblatte*. Dvije pozicije u tome popisu Wernerovih dugovanja, izračun za korištenje posudbene knjižnice od 1.5.1844. do 30.4.1845. i 6 posto kamata za 300 fl od 15.2.1845. do 15.5.1845., jesu dokazi da je tijekom rasprava bilo dopunjavanja predmeta. Prilog A nije označen datumom na prednjoj stranici, na poledini ima Platzlerova dugovanja Werneru od travnja i lipnja 1844. Prema ovom prilogu, Platzler je trebao dobiti od Wernera 809 fl. 6 xr., a Werner od Platzera 341 fl. 21 xr.

⁴⁹ HR-DAVŽ 2, PGV 869/1846.

⁵⁰ HR-DAVŽ 1113, kut. 2, među ovim dokumentima postoje prijepisi od 1.3.1846. s prilogom. Sastavljen je popis 93 knjige koje nisu vraćene. Platzler je o pristojbi od 25. fl. C.M. pisao Magistratu i ugarskoj državnoj upravi 16.6.1846. i molio da bude oslobođen uplate jer ne posuđuje knjige iz svoje knjižnice.

⁵¹ HR-DAVŽ 2, PGV 2528 i 2589/1846.

⁵² Naslovna stranica oduvijek je zbunjivala, jer o tom se izdavaču muzikalija ništa nije moglo pronaći u bogatoj muzikološkoj literaturi, koja je prekopala sve moguće izvore kako bi na jednom mjestu bili izdavači nota. Bolje je reći kako bi nakladnici iz prošlosti veliki, mali i najmanji bili zabilježeni, pa i sve njihove tiskovine. Ovom nezaobilaznom pomoćnom literaturom rješavaju se brojne zagonetke, često i nepoznanice oko datiranja nastanka neke skladbe. Više: *Ivan Padovec 1800-1873 i njegovo doba*, ur. Vjera Katalinić, Sanja Majer-Bobetko, Zagreb 2006.; o školi za gitaru u citiranom djelu vidi: Alemka Orlić, *Padovčeva Theoretisch-practische Guitar-Schule*, 247-262.

stručnoj literaturi najmanje 40 godina, mogla biti riješena istraživanjem varaždinskih arhivskih fondova.

Za muzikološku historiografiju dokumenti u Poglavarstvu grada Varaždina jesu bogato vrelo. Ovdje pohranjeni arhivski spisi povezuju i za današnje vrijeme udaljene gradove Leipzig i Varaždin. Jer, ne treba zaboraviti: u doba poštanskih kočija i poneke željezničke linije podalje od Varaždina, koja je povezivala mjesto u kojem je živio i boravio u to doba slabovidni Padovec, može se napisati kako je naklada njegovog otisnutog udžbenika, škole za gitaru, bila pohranjena u skladištu trgovca muzikalijama Hofmeistera u dalekom Leipzigu.

Sva dosadašnja nagađanja pojedinih autora o izdavaču Werneru i njegovom sjedištu⁵³ bila su s više ili manje osnove vezana ponajčešće uz grad Beč. Udžbenik se prema otisnutim imenima četiri trgovca na naslovnici mogao kupiti kod A. O. Witzendorfa. Tri preostala jesu Hofmeister u Leipzigu, Miller u Pešti i Greiner u Grazu.

Varaždinski magistrat je 11. veljače 1846. na molbu skladatelja kompozicija Ivana Padovca poslao pismo na Magistrat kraljevskog grada Leipziga. U pismu se moli da se muzikalije izvjesnog Franza Wenera, koji ne ispunjava svoje obveze i izgubio mu se svaki trag, a pohranjene kod trgovca Fridricha Hofmeistera u vrijednosti 2468 fl. 15 xr., učine dostupnima.⁵⁴

Varaždinsko poglavarstvo moli lajpciški Magistrat da snagom svog imena pomogne kako bi molitelj došao u dogleđno vrijeme u posjed svoga prava. Ovdje treba reći da je sažetak zaključka u knjizi poglavarstva nešto drukčiji, pisan je latinski i govori o vraćanju autorskih prava, bez navođenja novčanog iznosa.⁵⁵

Trinaest mjeseci kasnije, na kraju ožujka 1847., I. Padovec ponovo u pismenom obliku opisuje svoj slučaj i moli varaždinski Magistrat da mu pomogne doći do svojih nota koje su kod Fridricha Hofmeistera u Leipzigu.⁵⁶

Sredinom rujna, 16. dana iste godine, po drugi put se pred Magistratom nalazi Padovčeva molba. On prilaže potvrdu da mu je udovica Anna Maria Werner dužna 400 fl. C.M. Ne objašnjavajući kako mu je poznata adresa graditelja Johanna Bergera u Pragu, Padovec je pisao da želi doći do svojih prava za pohranjene kompozicije. Očito je imao obavijest da bi udovica mogla biti na stanu na kućnom broju 776 u Starom gradu. Gospođa Werner nije odgovorila na svibanjsko

⁵³ Perči, Ljerka, *Prilog poznavanju života Ivana Padovca: 1800.-1873.*, Varaždin 2000., tekst je napisan temeljem dvotjednog istraživanja u Beču, ljeti 1998.

⁵⁴ HR-DAVŽ 2, PGV 496/1846.

⁵⁵ HR-DAVŽ 2, PGV 497/1846. Dana 7.7.2009. poslan je pismeni upit na Stadtarchiv Leipzig kako bi se vidjelo da li o tom zahtjevu postoji neki dodatni spis. Odgovor je napisan 24.7.2009. i javljeno je da ništa nije pronađeno o Friedrichu Hofmeisteru niti o Verlag Werner & Comp.

⁵⁶ HR-DAVŽ 2, PGV 1340/1847.

pismo i zato Padovec moli da ga se zaštiti u stjecanju njegovih autorskih prava.⁵⁷

Ovaj put je netko u skladateljevo ime sastavio i dopis za praške vlasti. Na Padovčev koncept pisma za Magistrat glavnog grada Praga drugom rukom dopisana je adresa i na mjesto za datum istom rukom upisan 16. rujna 1847. To znači da je pisar od riječi do riječi prepisao primljeni tekst, pismo istog sadržaja službeno je poslano u Prag. U njemu se ističe da Anna Maria, udovica Werner, nije poslala odgovor na pismo od 11. svibnja 1847., prema kojem ona duguje glazbeniku (Tonkünstler) *J. Padovetzu* glavnica od 400 fl. C.M. Nakon toga slijedi izračun 6 posto kamate za rok od 2,5 godine s početkom 14. srpnja 1844. Zato Padovec traži da mu isplati navedeni iznos, ili prepusti note koje su u komisiji u Hofmeistera u Leipzigu.

U nastavku teksta Padovec se poziva na prilog 2, koji je, vrlo vjerojatno, s originalom otposlano u Prag; iz njega je vidljivo da je u Leipzigu izvjestan broj Padovčevih i Udlovih skladbi u vrijednosti od 2448 fl. 15 xr. Prema Padovčevom prijedlogu trgovcu Hofmeisteru otpušta se 2/3 sume, ostaje iznos od 816 fl.5 xr. Padovec predlaže da se i taj dio riješi i moli da se pronađe udovica A. M. Werner.

Odgovor napisan 2. studenoga, nosi praški poštanski žig 18., a varaždinski 21. studenog, našao se na magistratskoj sjednici 2. prosinca 1847. Izvjesni Keller javlja da su udovicu A. M. Werner tražili na tri različite adrese, kućnim brojevima: 776/1, 780/1 i 822/2 u starom gradu Pragu i nisu je mogli pronaći.⁵⁸

Ponovo su prolazili mjeseci i godine. Očito se ništa nije dogodilo u slučaju otisnutih muzikalija u nakladi *Werner & Comp.* Glazbenik Ivan Padovec iznova se obratio Magistratu 24. travnja 1850. Ponovo opisuje do tada neriješeni problem. Navodi da je F. A. Werner u godini 1844. otkupio od njega rukopis udžbenika *Guitarschule* s pravima za tiskanje i prodaju i za to je potpisao jamstvo na 400 fl. naplativo nakon tri godine. On, autor za svoje djelo nije dobio novac 1847., niti sljedećih godina.⁵⁹

Padovec piše da je već jednom pokušao dobrotom varaždinskog Magistrata izboriti prava na note kod Hofmeistera u Leipzigu, moleći tamošnji magistrat za pomoć. Nažalost, nije primio odgovor. Sada predlaže da se pohranjene note najprije zaplijene i pred tamošnjim Zemaljskim sudom povede parnica kako bi se ostvarila njegova prava. Trošak za parnicu namirio bi se iz 60 fl. kamate na glavnica od 400 fl.⁶⁰

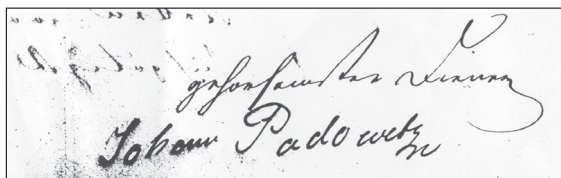
Koristeći Padovčev dopis, senator Ladislav Ebner pravnički je uobličio opis cijelog slučaja, predložio da Magistrat grada Leipziga zaplijeni note i otpremio

⁵⁷ HR-DAVŽ 2, PGV 3820/1847.

⁵⁸ HR-DAVŽ 2, PGV 4668/1847.

⁵⁹ HR-DAVŽ 2, PGV 1240/1850., 24.4.1850.

⁶⁰ Ista signatura kao prije.

Padovčev potpis, 29. ožujka 1847.

službeno pismo u Leipzig 3. svibnja 1850. Ebnerov dugi koncept ostao je u magistratskoj pismohrani.

Bilo je više sreće i iz Leipziga je stiglo pismo 15. srpnja. Odgovor je sročio savjetnik gradskog suda dr. Füßele 10. srpnja 1850. i predao na poštu Leipzig 12.⁶¹ Iz svega je očito da je dr. Füßele, pravnik po struci, Ebnerov pismeni opis slučaja dobio u ruke tek 3. srpnja. Tada je utvrdio da poslani prijedlog varaždinskog Magistrata nije pravno utemeljen, postupak se ne može provesti na predloženi način, neophodno je voditi privatnu parnicu u kojoj Padovec treba biti tužitelj.

Iz daljnjeg teksta se vidi da je isti pravnik razgovarao s g. Hofmeisterom kako bi se pronašlo rješenje. Trgovac je izjavio da bi bio spreman Wernerove muzikalije odmah isporučiti, ako mu se prije toga namire troškovi njihove pohrane.

Verlag von Werner & Comp.

Kada je F. A. Werner utemeljio tvrtku za izdavanje muzikalija - nije poznato.⁶² Koliko su poteškoće u radu s tiskarom Platzerom tijekom njegovog boravka u Varaždinu utjecale na odluku da pokrene i tu vrstu djelatnosti nije moguće opisati. Iz pojedinih arhivskih izvora jasno je da je Werner pisao kazališne tekstove koje je tiskao kod Platzerera. Uz 5 kazališnih svezaka sa 6 tekstova oglašanih u *Varasdiner Schreibkalender-u* za 1844., i prilogu A⁶³ iz iste godine on je u kratkom razdoblju objavio 8 naslova. Vrlo je vjerojatno da je dio tekstova donio u Varaždin. Poneki

⁶¹ HR-DAVŽ 2, PGV 1912/1850.

⁶² Složenost cijelog problema i rješavanje zagonetke oko F. A. Wenera kao glazbenog nakladnika tražila je dopisivanje s upravama arhiva u Leipzigu i Pragu, kako bi se utvrdilo da li ima i koliko dokumenata u njihovim fondovima. Prema pismu 24.7.2009., u Gradskom arhivu Leipziga nisu pronašli nikakve izvore o trgovcu muzikalijama F. Hofmeisteru, ni nakladniku Werneru. Dva pisma, 17. i 20. 8. 2009., poslana iz Gradskog arhiva Praga donijela su na svjetlo dana nove pojedinosti, čuva se dio ostavštine F. E. Sandtnera koji je preminuo 27. 6. 1870. Za F. A. Wenera ne postoji posebni fond. Prema aktima *Popisa preminulih Sign. IX/15455, 1842-1846*, bilježi se: *Franz Werner, Litterat, 33 Jahre alt, Einheimisch, Wohnort 776/1*; adresa je jedna od tri na kojima su tražili udovicu Werner. O djelovanju Marca Berre postoji također ostavština u dva fonda. Za daljnje podatke koji bi se dobili izravnim istraživanjem službene osobe, treba platiti po satu istraživanja, ovisno o složenosti rada, između 106 i 150 kuna. Očito je da će se takva istraživanja možda dogoditi u budućnosti.

⁶³ HR-DAVŽ 2, PGV 2910/1845., *Grabgewölbe i Schloß Waldegg*.

od Wernerovih literarnih tekstova ostali su najavljeni kao zajednički pothvati s tiskarom Platzером. Koji su udjel u ostvarivanju, ili, bolje je reći – onemogućavanju, projekata imali postupci cenzorske službe u Beču i Budimu nije jednostavno opisati. Oko novina, kao moćnog informacijskog sredstva onog doba, koje bi se tiskale jednom tjedno u Varaždinu, sigurno se našlo mnogo prepreka.

Za razumijevanje prilika u Varaždinu u vrijeme potpisivanja ugovora između glazbenika Padovca i izdavača Wenera, u srpnju 1844., može se tvrditi da je Padovcu vrlo vjerojatno bilo poznato da su se pred Magistratom često bavili odnosima i još više pismenim raspravama između voditelja poslova Wenera i tiskara Platzera.

Isto tako treba znati da su se u Platzеровој tiskari mogle tiskati note. Poznato je da je opus Ivana Padovca broj 50 - *Poziv. Pesma od Ljudevita Vukotinovića za jedan glas uz piano-forte ali gitaru uz mužiku stavljena i Visokorodjenoj Gospoji Ivani Ožegović Barlabaševačkoj rodjenoj Grofici Sermage strahopočitano posvetjena po Ivanu Padovcu* - izdan u Varaždinu, u J. pl. Platzera. Vrlo sitnim slovima i skraćen, u zagradi na kraju naslovnice dodan je sljedeći podatak: (*Jos. Binder litogr.*). Gdje je živio i djelovao isti litograf Binder nije poznato, kao ni vrijeme objavljivanja nota.⁶⁴ Prema sadašnjem stupnju istraženosti dostupnih arhivskih izvora nije moguće pobliže odrediti vrijeme nastanka Padovčeve skladbe.

Uzme li se u obzir da je Padovčev opus 49 izdan u Wenerovoj nakladi, a brojevi 51, 52, 53/a tiskani u Pragu kod Marca Berre,⁶⁵ pa se poslije praznine 54 do 56⁶⁶ nastavljaju brojevi 57 do 62 u Wenerovoj nakladi, očito je da je zaobiđena mogućnost tiskanja gotovih ploča u Platzеровој tiskari.⁶⁷

Ovim Padovčevim djelima, brojevima 49, 57 do 62, solo pjesmama uz pratnju klavira ili gitare posvećenim različitim osobama, koje je izdao nakladnik Wener dodaje se i *Theoretisch-practische Guitar-Schule*, udžbenik *Škola za deseterostrunu gitaru*. Ako je u srpnju 1844. sklopljen ugovor, to najprije znači da je do tog vremena rukopis udžbenika bio napisan, a tiskanje je moglo uslijediti kasnije na nekom neutvrđenom mjestu.

⁶⁴ Za potrebe ovog rada dobrotom g. vlč. Anđelka Koščaka iz Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa iz Zagreba, dobivene su iz Arhiva Glazbenog pjevačkog društva "Vijenac" kopije naslovnica nota sljedećih inventarnih brojeva: 1458, 1619, 1624, 1644, 1647, 1648, 1649, 1650, 2789, 2854, 2855, 2857, 4738 i 4739. Vlč. A. Koščaku najsrdačnije zahvaljujem na dostavljenim kopijama. Opis naslovnice je prema inv. br. 4738.

⁶⁵ Blažeković, Zdravko, Popis skladbi Ivana Padovca u *Ivan Padovec 1800. 1873. i njegovo doba*, ur. Vjera Katalinić i Sanja Majer-Bobetko, Zagreb 2006., 275-353.

⁶⁶ Blažeković, vidi str. 309

⁶⁷ U *Varaždinskom upisnom kalendaru za 1841.*, u nakladi J.v. Platzera, GMV inv. br. 2383, na jednoj stranici ima otisnutu partituru zdravice Carla Strnadta, kapelnika pješačke pogranične St. Georg.

Naslovnica Varijacije, op. 3 J. A. Udla sa žigom Franza Glöggla, Beč

Iz Padovčevog priloga pismu za praški Magistrat,⁶⁸ prema prijedlogu razrješenja problema neisporučenih muzikalija, zna se da su kod F. Hofmeistera, uz Padovčeve, bile i note J. A. Udla (1815.-1869.), gradskog organista.⁶⁹ Osim Padovca, očito je je i Udl vrlo vjerojatno imao ugovor kojim je bio određen njegov odnos s nakladnikom. Moguće je da je J. A. Udl predao rukopis skladbe nakladniku Werneru tijekom 1844. i otisnuta skladba završila je na čekanju kod

⁶⁸ HR-DAVŽ 2, PGV 3820/1847.

⁶⁹ Arhiv Glazbenog pjevačkog društva „Vijenac“, inv. br. 2789. Ovaj Udlov op. 3 citirao je K. Filić, Glazbeni život Varaždina, Varaždin 1972., 378, sa starom signaturom L 755. Na naslovnici nema te oznake. Zanimljivo je da je ispod 4 mjesta gdje su se note mogle kupiti udaren obli pečat Franz Glöggel, in Wien, Kunst & Musik Handlung, pa je moguće da je ovaj primjerak upravo tamo kupljen.

Hofmeistera. Činjenica da je F. A. Werner preminuo 1. prosinca 1846. u Pragu⁷⁰ nameće zaključak da su sve skladbe vrlo vjerojatno nastale ranije; teško je zamisliti da bi udovica Werner nastavila suprugov posao izdavanja muzikalija.

Zaključak

Tijekom istraživanja arhivskog fonda PGV 2, u traganju za povijesnim izvorima o tiskaru Platzeru, autoru Werneru i glazbeniku Padovcu, stiglo se na njegov kraj. Od godine 1850. uveden je nov način dijeljenja i pohranjivanja magistratskih isprava. Umjesto jednog niza tijekom kalendarske godine uvedene su tri serije. Sve su pregledane do kraja 1853. i nije nađen nikakav pismeni trag o pohranjenim notama kod Hofmeistera u Leipzigu. Na ovom stupnju istraženosti povijesnog gradiva nije moguće pobliže opisati kako su muzikalije dospjele u prodaju kod Glögglä. Već sada jesu novi trag i mogućnost da se više sazna o F. A. Werneru kao nakladniku *Werner & Comp.* Padovčevih skladbi; važne su i vrijedne te rješavaju više desetljeća staru nepoznanicu. Izravna istraživanja inozemnih arhivskih fondova bila bi poželjna.

Poznavaoce varaždinske prošlosti vrlo vjerojatno će obradovati veliki broj novih povijesnih događaja koji su pronađeni među pismima i arhivskim dokumentima fonda Poglavarstva grada Varaždina. U prostorima hrvatskog povijesnog novinstva sigurno će neostvareni projekti varaždinskog tjednika i priloga iz kulture na njemačkom naći svoje mjesto, a tekstovi u *Varaždinskim upisnim kalendarima* u budućnosti biti pažljivije obrađeni. U današnje vrijeme zamršeni odnosi nakladnika i autora iz vremena pisanja tintom i gušćjim perom, čelična su bila novost, nimalo nisu izgubili na živosti i zanimljivosti.

⁷⁰ Pismo Doc. PhDr. Václava Ledvinke, CSc, direktora Arhiva glavnog grada Praga od 20. 8. 2009.

ON THE DISPUTE BETWEEN PUBLISHER JOSIP (JOSEPH) V. PLATZER AND
FRANZ ANTON WERNER, AUTHOR

By Ljerka Perči, Varaždin

Summary

After analyzing the interesting archive file number 99 dating from 1845 found in the Varaždin City Government, page 11, second letter of writer F. A. Werner addressed to the Varaždin magistrate as the reply to the complaint of publisher J. Pl. Platzer, and also the 26 attachments, we can observe that many historical facts are discussed linked with Varaždin's cultural life in the period from 1842 till 1850. By studying the described archive matter, less known data on the numerous publishing endeavors come to light such as editions "Etape putovanja po Njemačkoj i pograničnim zemljama", "Abecedni prirodoslovni muzej sa slikama" ("Segments of the journey through Germany and bordering countries", Alphabet Natural Museum with Pictures) published by J. pl. Platzer and the newcomer F. A. Werner, Prague city dweller, writer of at least eight theatre plays.

Special attention in the paper is paid to describing contracts dating from 1843 and 1844 between the publisher Platzer and F. A. Werner, the author of several projects, and also the author of the initial proposition for publishing a Varaždin weekly (three different names are used) with a supplement on culture in German. By pointing out to the record which evidences that the composer Ivan Padovec had signed a contract in 1844 with Franz Werner on handing over author's rights for publishing a manual on playing the ten-string guitar with rights lasting for a period of three years and at a price of 400 fl., facts are put forward showing Padovec's efforts during several years to acquire such rights after the contracted period had expired. On basis of many letters and drafts from the magistrate record office, it may be observed that there had been a number of Padovec's and Udl's compositions stored with the musical merchandise trader F. Hofmeister in Leipzig. The paper's author points out to the fact that Padovec's compositions are actually the ones under number 49 and those from 57 till 62, except number 50 published by Platzer (the cover page has a small record of the lithographs name, of unknown descent), and it is not known where all the others published by Werner & Comp. had been printed. The same applies to Udl's work no. 3 published by Werner & Comp.

Key words: Josip pl. Platzer, Franz Anton Werner, Varaždin newspaper publishing, cultural supplement "Ljiljan", I. Padovec, Verlag von Werner & Comp.